

**ЧИ МАЮ Я ПРАВО НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЩОДО НЕПРАВОМІРНОГО
АРЕШТУ ТА ЗАТРИМАННЯ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ВІДНОСНО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ?**

*Основу міцного правопорядку складає
свобода особи та її недоторканність.
Б. Кістяківський*

У нашу епоху здається, що з врахуванням усіх доктрин та здобутків давніх вчених, сучасних юристів-практиків та науковців зі сфери юриспруденції з інноваційними парадигмами право як таке досягло свого апогею. Здавалося б сьогодні жодна людина в демократичних державах не може бути поза нормами права, та її права є захищеними, але все ще виникає дуже багато питань з різних боків, зокрема і стосовно представників гілок влади, зазначених в 6 статті Основоположного Закону України. Так, нас цікавить право на відшкодування шкоди внаслідок неправомірного арешту чи затримання, завданої незаконними діями органів державної влади в особливості відносно виконання рішень ЄСПЛ з урахуванням того, що право на свободу та особисту недоторканність відноситься до першого покоління прав людини. Саме так і виникає питання, по який бік закону постають представники органів державної влади з ланки правосуддя, а також у негативному варіанті подій, то чи дійсно держава може визнати свої помилки гарантуючи не лише компенсацію, але й забезпечуючи реальні умови для її отримання за порушені права людини. У цьому есе вбачаю місією дослідити, що вище згадане право існує де-юре, а не є лише теоретичним постулатом.

Варто акцентувати увагу на тому, що право особи на відшкодування внаслідок неправомірного арешту чи затримання органами державної влади регулюється наступними нормативно-правовими актами:

- національним законодавством, зокрема:

а. статтею 29 Конституції України, що зазначає наступне: "Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом";

б. КПК України у вигляді статті 12, що ілюструє право на свободу та особисту недоторканність через наступні тези:

"1. Під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, інакше як на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом.

2. Кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою.

3. Про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому цим Кодексом.

4. Кожен, хто понад строк, передбачений цим Кодексом, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, повинен бути негайно звільнений.

5. Затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого законом, тягне за собою відповідальність, установлену законом".

с. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

- міжнародні норми, зокрема положення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що вказує про наступне:"1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

ф) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування".

Виходячи з букви закону, ми точно маємо зацікавитися статистичними даними (stats_violation). Вони дійсно вражають і зазначають те, що порушення попередньо згаданого права дійсно є численним щодо надходжень справ і відповідних їх вирішень в ЄСПЛ. Так, ми можемо спостерігати те, що дійсно є проблеми у царині кримінальних проваджень, а й до того ж наприкінці 2018 року наша держава зайняла лідерські позиції у зв'язку як раз таки з порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, але що ще стає цікавішим, так це те, що в 2022 році загальні цифри порушеного права зросли понад в два рази.

З ілюстративних прикладів можна вказати справу «Дубовик проти України» (CASE OF DUBOVİK v. UKRAINE) (Заяви № 33210/07 і № 41866/08) від 15 січня 2010 року, де як раз таки було порушено ч.1, ч. 4 та ч. 5 ст. 5 Конвенції. Суть заключається в тому, що Уряд не посприяв тому, щоб заявниця знала про можливості вимагати відшкодування в національному суді, оскільки в тодішньому Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (сьогодні – Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду») не йшлося про кримінальні провадження в Україні, в яких саме б згадувалися ситуації позбавлення свободи. Заразом національні суди не вважали, що позбавлення заявниці свободи якимось чином було причасним до порушення національного законодавства, однак на противагу цьому Уряд не надав аргументовану позицію заявниці щодо наявності закону, що задовільнив би вимоги стосовно прийняття судом рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Істотність вищезазначеної дискусійної проблеми полягає в тому, що все ж виникають наступні проблеми: бюрократичні перепони в поєднанні з розбіжністю думок різних органів (як приклад по справі вище, де Державний комітет України у справах національностей та міграції, Генеральна прокуратура України та суди мали розбіжності, через що судовий процес затягнувся), недостатня проінформованість відповідними органами про можливості (як от в справі, що заявниця не мала теоретичної можливості вимагати відшкодування в національному суді) тощо.

Стовідсотково, що можна поглибитися в тему і віднайти ще проблемні місця, котрі закладуть фундамент для вдосконалення нашого законодавства. Разом з тим, вважаю, що варіативність розв'язку питань вище теж присутня, однак яким би найліпшим альтернативним вирішення не було, все ж слід опиратися на те, щоб громадяни були обізнані як зі сторони просвіти, так і повідомлені від профільних, що вони дійсно мають те ж саме право на відшкодування.

Резюмуючи, можна зазначити те, що дійсно тенденція з незаконними арештами та затриманнями органами державної влади стабільно «йде вгору», а відшкодування завданої шкоди є не менш ресурсозатратною процедурою. При цьому зберігається можливість досягти справедливості. Крім дотримання компетентними органами норм чинного законодавства, потрібно, щоб було забезпечені заходи із просвіти для всіх громадян, аби останні повністю усвідомлювали свої право, обов'язки, а також наслідки, що тільки сприятиме розвитку правосвідомості в суспільстві.